

S. IWONA GERMAN

ZESTAWIENIE BIBLIJNYCH ODWOŁAŃ W DZIEŁACH ŻEROMSKIEGO

Prezentowana tu rozprawa jest częścią większej pracy, ukazującej wpływ Biblii na twórczość Żeromskiego. Problematyka ujęta całościowo zostanie opublikowana w wydawanym przez Katolicki Uniwersytet Lubelski cyklu: *Tradycje religijne literatury polskiej*, w tomie 8.

W niżej zamieszczonej partii przedstawiono jedynie dokumentację prezentującą „miejsca biblijne” w powieściach Żeromskiego. Po opisanii kryteriów ich wyboru podano te „miejsca” w sposób usystematyzowany w tabelach z pełną dokumentacją źródłową.

Na końcu dołączono wykaz skrótów biblijnych i dzieł Żeromskiego, którymi autorka posługuje się w całej pracy.

1. KRYTERIA WYBORU

Podanie kompletnego wykazu „miejsc biblijnych” w twórczości Żeromskiego nie jest zadaniem łatwym. Dokładna lektura oraz analiza dzieł pisarza ukazuje bowiem niezwykle bogatą i różnorodną obecność w nich treści biblijnych. Pełne ich zaprezentowanie wymaga ogromnej pracy. Dlatego pojawia się konieczność selekcji materiału i ustalenia jej kryteriów. Interesować nas będą jedynie cytaty biblijne i wszelkie ich odmiany. Przy czym w rozumieniu pojęcia „cytat” kierujemy się definicjami podanymi przez *Słownik terminów literackich*¹. Jako postaci cytatów biblijnych wymienia on także parafrazę i aluzję. Cytat biblijny uznaje też za ważny czynnik

¹ Red. J. Sławiński. Wrocław 1988 s. 80.

stylizacji biblijnej. Tę ostatnią będziemy jednak uwzględniać tylko na poziomie leksyki i frazeologii. W tabelach nie umieszczamy również reminiscencji.

W ramach tak dokonanej selekcji zostały z kolei wybrane tylko te „miejsca biblijne”, dla których da się ustalić konkretną lokalizację w Piśmie św. (pewną pomoc w tym procesie stanowił kontekst literacki). Z tego względu faktografia przedstawiona w punkcie drugim pomija wiele odwołań nie spełniających tych wymagań. Odwołania te, chociaż są różnej natury, dają się usystematyzować w pewne kategorie.

A. Odwołania będące wyrazem poprawnej znajomości treści biblijnych, ale nie odnoszące się do żadnego konkretnego tekstu biblijnego, np.:

a) frazemy:

– „[...] Żyd Wieczny Tułacz”.

(P II 116)

– „[...] Ewa ... pierwsza grzesznica”.

(Dzg I 80)

– „[...] każda grudka ziemi wzywa o pomstę nad Kainem”.

(Prz 47)

– „Dopiero w ten obraz rzeczywistości, [...] pragnął tchnąć ducha proroków i apostołów, którzy za czasów niewoli nie dawali usnąć na wieki tworowi nieszczęsnemu, noszącemu nazwę narodu polskiego”.

(Prz 280)

b) imiona postaci biblijnych:

Abel, Jezus, Józef, Judasz, Kaifasz, Kain, Magdalena, Piłat.

B. Odwołania do ogólnych idei biblijnych, np.:

a) Bóg czuwa nad światem (np. Ps 121 (120); Mt 6, 25-34).

– „Raz jeszcze polecając „córeczkę Miję” Bogu, z którym w sercu umiera. Jemu, co – „niezmiennie czuwa nad światem” – żegnał ją i błogosławił”.

(Wrz 122; por. NJ 267)

b) Bóg karze za grzechy (np. Pwt 5, 8-10).

– Opis profanacji hiszpańskiego kościoła, szat liturgicznych i czynności liturgicznych.

(Zob. P III 38-45)

c) Prośba grzesznika o miłosierdzie Boże (np. J 8, 1-11; Mt 18, 12-14).

– „O miasto, miasto! Odpuść mi! Daj mi spocząć na cmentarzu swym! Nie karz mię bez litości, przez Pana naszego Jezusa Chrystusa...”

(Dzg II 156)

C. Modlitwy o genezie biblijnej:

- „Ojcze nasz” (Sp 66, Uż 248, 252, CH 164, Prz 94);
- „Boże, bądź miłościw mnie grzesznemu” (P II 102);
- „Ale, o Wszzechmogący, jeśli Twa wola” (P III 151);
- „Zdrowaś Maryjo!” (Sp 66).

Wśród modlitw szczególnie uprzywilejowane miejsce przysługuje tej, którą Chrystus nauczył ludzi: „Ojcze nasz”. U Żeromskiego da się zauważyć jakieś wielkie do niej upodobanie. W *Dziennikach* wspomina o tym dwukrotnie. Nie jest co prawda wierny codziennej praktyce modlitewnej, ale wraca do niej nawet po długiej przerwie (10 IV 1885, Dz II 150). „Ojcze nasz” najlepiej też wyraża jego uczucia o szczególnej sile natężenia (12 VII 1883, Dz I 230).

Modlitwa ta towarzyszy również powieściowym bohaterom Żeromskiego – często w chwilach ekstremalnych przeżyć: przy śmierci (CH 164), czy podczas tajnego nabożeństwa unitów w lesie (Uż 248). Nie godzi się jednak wymawiać tych świętych słów „pośród krwawych orgii”, „masowych i sekretnych morderstw” w czasie rewolucji w Moskwie (Prz 94).

D. Imiona i określenia Boga:

Adonaj, Baranek Boży, Bóg wiecznie żywy, Bóg wielkiego miłosierdzia, Miłosierny Bóg, Jahwe, Pan Mocny i Nieśmiertelny, Przedwieczny, Sędzia, nieomylny Sędzia, sprawiedliwy Sędzia, Stworzyciel, Stwórca, Stwórca wszechrzeczy, Wszzechmogący, Zbawiciel, Zbawiciel miłosierny.

E. Wyrażenia teologiczne o genezie biblijnej:

Dajmonion, grzech pierworodny, miłość Chrystusa Zbawiciela, namiestnik Baranka Bożego.

F. Treści biblijne w interpretacji niekatolickiej:

- a) wolnomularskiej (zob. P II 38-39, 52-53, 57);
- b) ariańskiej (zob. NJ 123-126).

G. Wyrazy i związki frazeologiczne przejęte z Biblii:

- a) używane w pierwotnym znaczeniu:
 - apostoł, prorok, biblia, ewangelia, ewangelia miłości;
- b) używane w języku potocznym w znaczeniu przenośnym²:
 - wyrazy: anioł, apostoł, arcykapłan, biblia, diabeł, szatan, faryzeusz, golgota, Izraelita, judasz, łazarz, mamona, odkupiciel,

² W selekcji tej możliwa jest pewna płynność, bowiem świadomość związku danego wyrazu czy frazemu ze źródłem, z którego pochodzi, jest z pewnością różna u poszczególnych osób. Trudno ją też ustalić w sposób jednoznaczny w wypadku Żeromskiego. Pomocą w wyborze służy autorce pracy kontekst wypowiedzi i znajomość „chwytów” stylistycznych pisarza.

pieśń nad pieśniami, prorok, proroctwo, prorokować, raj, synchhedrion, zmartwychwstać, zwiastować;

– związki frazeologiczne:

wyrażenia – ewangelia myślenia, fałszywy prorok, judaszowe opinie, judaszowa podłość, pocałunek Judasza, korona cierniowa, łąka (dolina) mlekiem i miodem płynąca, raj duszy, raj urojeń, drzwi raju, kwiat raju, jak w raju, puchowy raj, rozkosze raju, synowie Adamowi, szatan krwi, święte świętych, ziemia obiecana; zwroty – iść do Abrahama na piwo, iść do Abrahama na lepszy wikt i jakieś piwo, nie zostawić kamienia na kamieniu, rzucać kamieniem potępienia, rzucać perły świniom, sprzedać za jakie srebrniki, umywać ręce;

c) imiona osobowe (bohaterów utworów Żeromskiego):

Anna, Ewa, Jan, Józef, Łukasz, Marta, Piotr, Szymon, Uriasz;

d) nazwy geograficzne:

Babilon, Jeruzalem, Syjon.

H. Dzieła sztuki nawiązujące tytułem lub treścią do Biblii³.

Żeromski snuje refleksje na temat następujących dzieł lub wymienia je w swoich utworach:

a) obrazy: *Adam i Ewa wygnani z raju* – Masaccia, *Chrystus w domu Marii i Marty* – Siemiradzkiego, *Kuszenie Zbawiciela przez szatana* – Adama Chmielowskiego, *Maria Magdalena* Andrzeja del Sarto, *Magdalena* – Ribery, *Na Golgocie* Piechowskiego, *Pójdź za mną* Grottgera, *Święta Rodzina* Boticellego, *Tragedia wieczernika* – Leonarda, twarz Chrystusa po zdjęciu z krzyża w obrazie Antoniego van Dycka, *Zbawiciel na krzyżu* – Fra Angelica, *Zdjęcie z krzyża* Rembrandta, *Zdjęcie z krzyża* Ribery;

b) freski – *Uwolnienie św. Piotra z więzienia* – Rafaela;

c) mozaiki: *Św. Marek*, *Wskrzeszenie Łazarza*, *Zmartwychwstanie*;

d) rzeźby: figura Chrystusa „frasobliwego”, posąg Jeremiasza.

Pisarz wspomina też – w podobnej formie – utwory literackie, np.: *In exitu Izrael* Konopnickiej, *Judasza* Andriejewa, przytacza fragmenty z *Historii patriarchy Noego* Włodzimierza Zagórskiego, z *Hymnu* Słowackiego, z *Kazań sejmowych* Skargi. Ponadto cytuje urywki pieśni kościelnych opartych na kanwie biblijnej:

– Ach kiedyż wykujem, strudzeni oracze, lemiesz z pałaszy skrwawionych,

– Dies irae,

³ Zostały tu uwzględnione zarówno dzieła sztuki malarskiej i rzeźbiarskiej, jak również literackiej i muzycznej (pieśni).

- Kol sławien nasz Gospod' w Sijonie,
- Zastona się potargała, ziemia drży, łamie się skała...

2. ODWOŁANIA BIBLIJNE

Dla przedstawienia dokumentacji zastosowano formę tabeli. Umożliwia ona przejrzystą prezentację „miejsc biblijnych” oraz komparację zastosowanego przez Żeromskiego odwołania biblijnego z jego prawdopodobnym tekstem źródłowym.

Materiał faktograficzny w tabelach został umieszczony w kolejności zgodnej z *Dziela*mi Żeromskiego⁴.

Tabele posiadają pięć kolumn. Pierwsza zawiera liczbę porządkową kolejnego cytatu literackiego (z kol. 2), mieszczącego w sobie odwołania biblijne.

W kolumnie drugiej umieszczono wypisy z dzieł Żeromskiego.

Kolumna trzecia podaje paginację cytowanych fragmentów utworów pisarza, a w wypadku *Popiołów* i *Dziejów grzechu* również numer tomu.

W kolumnie czwartej zapisano tekst źródłowy odwołań biblijnych zawartych w wypisach z dzieł Żeromskiego. Konieczne są tu dwa wyjaśnienia. Pierwsze wiąże się z możliwością występowania kilku fragmentów biblijnych, odnoszących się do jednego cytatu literackiego. Drugie dotyczy edycji biblijnej. W każdym wypadku cytowana jest wersja Biblii Wujka. Czasami zdarza się jednak, że po niej dany fragment zapisany jest ponownie, lecz według innej edycji Pisma św. według Wulgaty, *Biblii gdańskiej* lub *Biblii brzeskiej*⁵. Służy to udokumentowaniu przypuszczenia autorki pracy, że w odwołaniu biblijnym Żeromski opierał się na innej, niż Wujkowa, wersji Biblii. Cytaty z Wulgaty służą konfrontacji ze źródłem łacińskiej wersji biblijnych odwołań w dziełach autora *Ludzi bezdomnych*⁶.

⁴ Podstawą opracowania była edycja *Dzieł Żeromskiego* pod red. S. Pigonia. (Warszawa 1955-1973).

⁵ Wersja *Biblii brzeskiej* podana jest w kilku zaledwie wypadkach. Autorka pracy – ze względu na trudności w bezpośrednim dostępie do tej edycji Pisma św. – odwołuje się do jej tekstu za pośrednictwem Wacława Borowego. Zob. T e n ż e. *Żeromski i świat książek*. W: *O Żeromskim. Rozprawy i szkice*. Warszawa 1964 s. 80-82.

⁶ Cytaty biblijne według edycji innej niż J. Wujka są na końcu – w nawiasie – zaopatrzone odpowiednim skrótem wskazującym na ich źródło.

Kolumna piąta zawiera lokalizację cytatów biblijnych. W wypadku, kiedy dane odwołanie biblijne można odnieść do różnych miejsc w Piśmie św., podano parę ich przykładów.

Całość kończy się indeksem ksiąg biblijnych, z których Żeromski korzysta w swoich utworach. Zawarta w nim jest dokładna literacka lokalizacja odwołań do poszczególnych ksiąg Pisma św. By ułatwić orientację współczesnemu odbiorcy zastosowano dwojaki nazewnictwo. Najpierw podano księgi według Biblii Tysiąclecia, a w nawiasie ich odpowiedniki w Biblii Wujka.

Tab. 1. *Szyfowe prace*

Lp.	Cytat	Strona	Biblia	lokalizacja
1	2	3	4	5
1.	Prawie każde z tych słów było jak biblijne ziarno upadające na bujną rolę.	139	A drugie padły na ziemię dobrą: i dały owoc, jedno setny, drugie sześćdziesiątny, drugie trzydziestny.	Mat. 13, 8 por. Mar. 4, 8 Łuk. 8, 8

Tab. 2. *Promień*

1	2	3	4	5
1.	Raz tylko wyłamał się pomiędzy obłoków: spadł na ziemię jasny promień słońca. W postaci wielkiej białej plamy gnał wśród równin, [...] nie znajdując miejsca, niby gołębica Noego, gdzieby wytchnąć, i żywej ziemi, którą by mógł ogarnąć i ukochać miłosnym światłem swoim, z niczego rodzącym wiekuiste życie.	19-20	Wypuścił też gołębicę za nim, aby poznał jeśli już ustały wody na ziemi. Która nie znalazła gdzieby od poczęła noga jej, wróciła się k'niemu do korabiu: wody bowiem były po wszystkiej ziemi: [...].	1 Moj. 8, 8-9
2.	W myśli jego przesunęło się w tej chwili zdanie: „Jako woda gasi pragnienie, tak jałmużna wysusza grzech” – [...].	30	Ogień gorejący gasi wodę: a jałmużna grzechom się przeciwi.	Ekkles. 3, 33

1	2	3	4	5
	czył się jak woda zaskórna kroplami z rozmaitych stron płynącymi w głębokie źródło wody żywota. [...] Gdy tak rozmyślał, płonąc ową radością, którą Biblia nazywała „wielką”, drzwi się otwały, stanęło w nich [...] chude dziewczynisko [...].		Kto wierzy w mię, jako mówi pismo, rzeki wody żywej popłyną z żywo- ta jęgo.	Jan 7, 38
			Albowiem wesele wielkie miałem i pociechę w mi- łości twej, iż wewnątrz- ności świętych są przez cię ochłodzone, bracie!	Filem. 7
7.	Czyż przedsiębiorstwo tego gatunku może nie iść? Idzie, i bramy piekielne go nie zwyciężą. Mojemu pi- semku szło doprawdy o coś wręcz innego.	143	A ja tobie powiadam, iżeś ty jest opoka: a na tej opoce zbuduję kościół mój: a bramy piekielne nie zwyciężą go.	Mat. 16, 18

Tab. 3. *Ludzie bezdomni*

1	2	3	4	5
1.	Skupiły się tam, tłumy wiel- kich dam, strojnych i pach- nących dziewic, mężczyzn w „miękkie szaty odzianych”.	26	Ale coście wyszli widzieć? Człowieka w miękkie szaty obleczonego? Oto którzy w miękkie szaty się obłóczą w domiech królewskich są.	Mat. 11, 8 Łuk. 7, 25
2.	Nie należy służyć „mamo- nie”.	74	Nie możecie Bogu służyć i mamonie.	Mat. 6, 24 por. Łuk. 16, 13
3.	– My lekarze! My, sól ziemi, my, rozum, my, ręka kojąca wszelką boleść...	75	Wy jesteście sól ziemi.	Mat. 5, 13
4.	(Z pamiętnika Joasi) 19 listo- pada. „Najzacniejsza pieśń Salomonowa” mówi: „I któż to jest, który wychodzi z puszczy, jako słupy dymu, kurząc się od mirry, od kadzidła i od wszyst- kich prochów wonnych...”	157	Któraż to jest, która stę- puje przez puszcza jako promień dymu z wonnych rzeczy mirrhy i kadzidła i każdego prochu aptekarskiego? Y któraż to jest, która wy- chodzi z puszczy i jako słupy dymu kurząc się	Pieśń. 3, 6 Pieśń. 3, 6 (BB)

1	2	3	4	5
			od mirrhy y od kádźidfá, y od wszytkich prochów wonných?	
5.	20 listopada. „Na łóžu moim w nocy szukałam tego, którego serdecznie miłuję, szukałam go, alem go nie znalazła. A przeto teraz wstanę, a obejdę miasto, będę szukać po ulicach i po miejscach przestronnych tego, którego z duszy miłuję. Szukałam go, alem go nie znalazła...”	157	Na łóžku moim w nocy szukałam tego którego miłuje dusza moja: szukałam go, a nie nalazłam. Wstanę, a obbieżę miasto: po ulicach i po rynkach szukać będę którego miłuje dusza moja: szukałam go a nie nalazłam.	Pieśń. 3, 1-2
6.	22 listopada. [...] Ten facet gotów pomyśleć, że wywiera na mnie tak piorunujące wrażenie, a on mi tylko ubliża. Czemuż to nie jest tamten z Pieśni nad pieśniami?	157	Jako jabłoń między drzewem leśnym: tak miły mój między synami. Pod cieniem jego któregośm pragnęła, siedziałam: a owoc jego słodki gardtu memu. Wprowadził mnie do piwnicy winnej, rozrządził we mnie miłość: [...] Głos miłego mego: oto ten idzie skacząc po górach, przeskakując pagórki. [...] Oto miły mój mówi ku mnie: wstań spiesz się przyjaciółko moja, gołębico moja: a przyjdź. [...]	Pieśń. np. 2, 3. 4. 8. 10-14.
7.	26 listopada. Cicho, cichutko umarła panna L. [...] To była nie tylko istota duchem czysta ale przedziwnie czysta ciałem, jeden z postaćów bożych, co na wzór Jego „trzciny chwiejącej się nie złamię lnu kurzącego się nie przygasi”, jak mówi święty Mateusz.	159	Trzciny zgniecionej nie złamię, a lnu kurzącego się nie zagasi: aż wystawi sąd ku zwycięstwu:	Mat. 12, 20 por. Izaj. 42, 3
8.	24 grudnia. Wróciłam z pasterki. [...] W żłobie, gorzej niż niemowlę ubogiego parobka, leży ten, o którym mówił Izajasz, że „uderzy ziemię różgą ust swoich”.	177-178	Ale będzie sądził w sprawiedliwości ubogie: i będzie strofował w prawości za cichymi na ziemi: i ubiję ziemię różgą ust swoich, a duchem warg swoich zabije niezbożnika.	Izaj. 11, 4

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

- Ale będzie ubogich sądził Izaj.
w sprawiedliwości, a w 11, 4 (BG)
prawości będzie karał
cichych na ziemi. I uderzy
ziemię różgą ust swoich, a
duchem warg swoich zabije
niezbożnika.
9. 25 marca. (...) Jestem podobna do owej sadzawki Siloe⁷, 179
gdy od niej anioł odleciał.
- A jest w Jeruzalem owcza Jan.
sadzawka, którą po Żydow-5, 2-4
sku zowią Betsaida, mająca
pięć krążganków.
W tych leżało mnóstwo
wielkie niemocnych, ślepych,
chromych, wyschłych którzy
czekali poruszenia wody.
A Anioł Pański zstępował
czasu pewnego w sadzawkę:
i wzruszała się woda. A kto
pierwszy wstąpił do sadzawki,
po wzruszeniu wody, sta-
wał się zdrowym jakabykol-
wiek zjęty był niemocą.
10. 4 czerwca. [...] Konie ruszają 187-188
i w brzęku żelastwa, w turkocie kół słyszę słowa niedawno
w Biblii przeczytane. Żyła wi-
dać ta skryta myśl we mnie, jak
gdyby stalowym rylcem na oł-
wiu wypisana: „Nie będzie pa-
mięci tak mądrego, jak i głu-
piego na wieki, gdyż przyjdą
dni, kiedy wszystkiego zapom-
ną, a jak umiera mądry, tak
też i głupi...”
- Nie będzie bowiem pamię- Ekk.
ci tak mądrego jako i 2, 16
głupiego na wieki, a po-
tomne czasy zapomnieniem
wszystko zarówno pokryją:
umiera uczony, także jako
nie uczony.
- Ta cyniczna mądrość rzucona
przez zuchwałego króla, znaw-
cę „wszystkich spraw pod
słońcem”, nie niósła mi przy-
krości.
- Ja Ekklesiastes byłem kró- Ekk.
lem Izraelskim w Jeruza- 1, 12-14
lem.
I umyśliłem w sercu moim
szukać i dowiadować się
mądrze o wszystkim co się
dzieje pod słońcem. [...]

⁷ Chodzi o sadzawkę Betsaidę, a nie Siloe.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

- Widziałem wszystko co się dzieje pod słońcem: a oto wszystko marność i utrapienie ducha.
11. 10 czerwca. [...] „Takowyż przypadek schodzi na ludzi, jako i na zwierzęta, gdyż jako zwierzę tak i człowiek umiera i jednakowego ducha mają wszyscy, a nie ma nic w człowieku przed bydłciem, bo wszystko jest próżność”. [...]: „Któż wie, czy duch człowieka idzie w górę, a duch zwierzęcy zstępuje na dół, pod ziemię. Wszystko idzie na jedno miejsce, a wszystko jest z prochu”.
- 200-201
- Przełoż jednakie jest dokończenie człowieka i bydła, i równy stan obojga: jako umiera człowiek, tak i one umierają: jednako techną wszystkie, i nie ma człowiek nic więcej nad bydł: wszystko podległo marności.
- Przełoż jednakie jest dokończenie człowieka i bydła, i równy stan obojga: jako umiera człowiek, tak i one umierają: jednako techną wszystkie, i nie ma człowiek nic więcej nad bydł: wszystko podległo marności.
- Albowiem takowyż przypadek przychodzi na ludzi iako y na zwierzęta, gdyż iako umiera ono, tak y ten umiera, y jednakiego ducha mają wszyscy, a nie ma nic człowiek przed bydłciem, bo wszystko jest próżność.
- Któż wie jeśli duch synów Adamowych wstępuje wzgórze, a jeśli duch bydłcy zstępuje na dół? I wszystko idzie na jedno miejsce. Z ziemi są uczynione, i w ziemię się jednako obracają. Wszystko idzie na jedno miejsce, a wszystko jest z prochu.
- Ekk. 3, 19
- Kazn. 3, 19 (BB)
- Ekk. 3, 21
- Ekk. 3, 20
- Kazn. 3, 20 (BB)
12. W ogródku wygrzewały się na słońcu stare, uschnięte babska, zgniłe dzieci dygocące w potach malarii, rozmaite „głupie” Żydki i wszelkie inne ptaki niebieskie, co ani sieją, ani orzą...
- 210
- Wejrzyjcie na ptaki niebieskie, iż nie sieją ani żną, ani zbierają do gumien: a ociec wasz niebieski żywi je.
- Mat. 6, 26
13. Chwała Panu Bogu Najwyższemu... Niech będzie imię Jego błogosławione...
- 253
- Chwała na wysokości Bogu: Niechaj będzie imię Pańskie błogosławione, od tąd i aż na wieki.
- Łuk. 2, 14
- Ps. 112 (113), 2

1	2	3	4	5
	Niech no pan pomyśli, co by z nim było, gdyby wymazać te słowa: „Po tym poznają, żeście uczniami moimi, jeśli się wzajem miłować będziecie”. Miłość między ludźmi należy siać jak złote zboże, a kąkol nienawiści trzeba wyrwać i deptać nogami.		Po tym poznają wszyscy żeście uczniami moimi jeśli miłość mieć będziecie jeden ku drugiemu. Podobne się stało królestwo niebieskie człowiekowi, który posiał dobre nasienie na roli swojej. A gdy ludzie spali, przyszedł nieprzyjaciel jego, i nasiał kąkolu między pszenicą i odszedł. A gdy urosła trawa, i owoc uczyniła: tedy się pokazał i kąkol. [...] Dopusćcie obojgu rość aż do żniwa: a czasu żniwa rzekę żeńcom: Zbierzcie pierwej kąkol, a zwiążcie ji w snopki ku spaleni: a pszenicę zgromadźcie do gumna mojego.	por. Łuk. 6, 37 Jan. 13, 35 Mat. 13, 24-30

Tab. 4. *Popioły*

1	2	3	4	5
1.	[...] wylew potu jakoby wodą zlał jego czoło, ręce i nogi. Przyszedł nań na wzór anioła miłośnika, pokropił spalone ciało hyzopem, [...].	I 115	Pokropisz mię Hyzopem, a będę oczyszczony: omyjesz mię, a będę nad śnieg wybielony.	Ps. 50 (51), 9
2.	Ale światłość z dała nadchodząca pokropiła hyzopem cienie, i na jej wszechwładny znak woda samotna została w dole, a mgły porzucały jej łono.	142	jw.	tamże
3.	„Tyś to uczynił, któryś jest Bóg czyli Miłość”. [...]	163-164	Bóg jest miłość: a kto mieszka w miłości: w Bogu mieszka, a Bóg w nim.	1 Jan. 4, 16

1	2	3	4	5
	<p>„Niechaj się raz jeszcze rozraduję w miłości jednej, wspólnej z Tobą, niech wyznam na łonie Twoim krzywdę mą i niechaj zazna serce moje wiecznego spokoju na Twoim sercu, któryś jest Bóg, czyli Miłość.</p>			
4.	– Nie ma już dobrej woli! Bóg dał, Bóg wziął.	221	I rzekł: Nagom wyszedł z życia matka mojej, i nago się tam wrócić: Pan dał, Pan odjął: jako się Panu upodobało, tak się stało: niech będzie imię Pańskie błogosławione.	Job. 1, 21
5.	Miał chwilę tak dziwną, że pragnął rzucić się do nóg rodzicielskich, wyznać na wzór syna marnotrawnego wszystkie swe najtajniejsze winy, [...].	246	I rzekł mu syn: Ojcze, zgrzeszyłem przeciw niebu i przed tobą: jużem nie jestem synem twoim.	Łuk. 15, 21
6.	Axamitowski usłyszawszy wieść hiobową chwycił się za głowę i siedział przez chwilę bez ruchu.	268	Przybieżał poselstwo do Joba, któryby powiedział: Woły orały, a osłice pasiono pod nich. I przypadli Sabejczycy i zabrali wszystko, i czeladź mieczem pozabijali i uszedłem ja 'sam abychci oznajmił. [...]	Job. 1, 14-19
7.	Widział go wreszcie zasłęgo w lata, w głęboką, „dobrą” jak mówi Pismo, starość, [...]. Położyć, jako Jakub patriarcha, spracowane i osłabłe nogi na łożu i nie wstawać już, lecz na wieki umrzeć.	II 44	I umarł w starości dobrej pełny dni, i bogactw, i sławy. A dokonawszy rozkazania któremi syny nauczał, złożył nogi swe na łożko, i umarł: i przyłożon jest do ludu swego.	1 Par. 29, 28 1 Moj. 49, 32
8.	Widzi z pieczary swej Fortunatus nieszczęśliwego, kiedy dojrzał już śmierć idącą ku wezglowiu i bawi się po raz ostatni rączkami dzieciny swojej, zlewa nań błogosła-	44-45	Bóg ojca twego będzie pomocnikiem twoim, a wszechmogący będzie błogosławił błogosławieństwem niebieskimi z wierzchu, błogosławieństwem przepaści	1 Moj. 49, 25

1	2	3	4	5
	wieństwo, jak mówi Pismo, piersi i żywota, [...].		leżącej na dole, błogosławieństwa piersi i żywota.	
9.	Wywołując tak po drugie i po trzecie echo swych imion, wyrzucali zarazem z piersi błogosławieństwo nieba i ziemi, [...] hymn dusz wzruszonych do samej głębi, owo, jak mówi Pismo, błogosławieństwo niebieskie z wierzchu, błogosławieństwo przepaści leżącej w dole, błogosławieństwo piersi i żywota.	85-86	jw.	tamże
10.	Straszliwe widmo żalu, infelicissimum genus infortunii, stanęło obok i napój z żółci a octu przykłada do warg.	100	I dali mu pić wino z żółcią zmieszane, a gdy skosztował niechciał pić.	Mat. 27, 34
11.	Do serca spływały krople gorzkie jak żółć i ocet.	102	jw.	tamże
12.	Ustyszał znowu głos jej, gdy przysięgała wobec Stwórcy wszechrzeczy i na wszystko, co może być świętego dla kobiety uczciwej, że dochowa tajemnic pod karą miecza Anioła Niszczyciela.	62	A gdy wyciągnął rękę swą Anioł Pański nad Jeruzalem aby je wytracił: zlitował się Pan nad utrapieniem i rzekł: Aniołowi lud bijącemu: Dosyć teraz zawściągni rękę twoję. [...]	2 Król. 24, 16 por. 1 Par. 21, 15
13.	Przez serce jej płynęły wtedy marzenia: „Widzę usta jego przy moich piersiach, a czoło przy nagim ramieniu. Włosy jego głowy są na ręce mej obnażonej, a białe czoło naprzeciwko ust. Czerwone są jego wargi jak róże z mego ogrodu, a ruchome są i żarliwe jak krew, [...]. Białe zęby błyskają między uśmiechniętymi wargami jak krótka wiosenna błyskawica. Któż to mię całuje w tej ciszy i ciemności?	66-67	Miły mój jest biały i rumiany, wybrany z tysięcy. Głowa jego złoto najlepsze: włosy jego jako latorośli palmowe, czarne jako kruk. Oczy jego jako gołębice nad strumieniami wód, które są w mleku wymyte, siedzą nad potoki najpełniejszymi. [...] Wargi jego lilia, kapiące mirrę przednią. [...] Gardło jego nasłodsze, a wszystek pożądlivy: takić jest miły mój, a ten jest przyjaciel mój, córki Jerolimskie.	Pieśń. 5, 10-16

1	2	3	4	5
14.	- Zemsta jest moją, mówi Pan ... - głucho odpart żołnierz.	193	Mojać jest pomsta, a ja oddam na czas, aby się powinęła noga ich: blisko jest dzień zginienia, i czasy się ku przybyciu kwapią.	5 Moj. 32, 35 Por. Rzym. 12, 19 Żyd. 10, 30
15.	Wrócić do cichych, rolniczych prac z Trepką, [...] kiedy tuż obok, [...] tworzą się dzieje, łamią i roztrzaskują kamienne tablice praw pisanych, [...].	III 12	A gdy się przybliżył do obozu, ujrzał cielca i tańce, i rozgniewawszy się barzo, porzucił z ręki tablice, i stłukł je pod górą.	2 Moj. 32, 19
16.	Śpiewał, a raczej wzywał z głębi ducha, ze wszechwładzy serca, z całej piersi wołał w przestwór słowami psalmu: Quis dabit mihi pennas, sicut columbae? Et colabo et requiescam...	86	I rzekłem: kto mi da skrzydła jako gołębia, a będę latał, i odpoczywał? Et dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam?	Ps. 55 (54), 7 tamże (W)
17.	„Co mnie i tobie niewiasto? - pyta się jej z dobrotliwą mądrością życie. [...] Nic nie trwa wiecznie. [...]”	137	I rzekł jej Jezus: Co mnie i tobie niewiasto? jeszcze nie przyszła godzina moja. [...] Bo przemija kształt świata tego.	Jan. 2, 4 1 Kor. 7, 31 b
18.	Sic transit gloria mundi...	248	[...] praeterit enim figura hujus mundi...	tamże (W)

Tab. 5. *Dzieje grzechu*

1	2	3	4	5
1.	- O miasto, miasto! [...] Jakże tu żyć, chodząc w sukniach pięknych, co ostaną ciało, aż do ziemi - pomiędzy łachmany żebraków? Jakże można dawać jałmużnę, brud ręki swej, na pożywienie bratu - bliźniemu? [...] Jakże tu iść w swej czystości wśród grzechów straszliwych świata? Chrześcijanin powinien przecie zbawić ludzkość, gdyż inaczej...	I 8-9	A wszystkie sprawy swe czynią, aby byli widziani od ludzi. Abowiem rozszerzają bramy swe, i większe czynią kraje. Biada wam [...] obłudnicy: iż dawacie dziesięcinę z miętki, i z anyżu, i z kminu, a opuściliście [...]: sąd i miłosierdzie, i wiarę. [...] Tak niechaj świeci światłość wasza przed ludźmi: aby widzieli uczynki wasze	Mat. 23, 5. 23 por. Mat. 6, 1-4 Mat. 5, 16. 48

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

- dobre i chwalili ojca waszego, który jest w niebieskich.
Bądźcież wy tedy doskonali, jako i ociec wasz niebieski doskonałym jest.
2. Myśl ulotna przefrunęła, [...] Lecz za nią nadciąga inna, [...]. Jakoby owoc przedziwnej wiadomości, [...].
3. W duszy, w pamięci, w uchu brzmią teraz słowa kapłana... Świętego Pawła słowo do Koryncjan: „Wszystko mi wolno, ale nie wszystko pożyteczno”. [...] Ewa zapytuje samej siebie, czemu by nie miała wznieść się do tej poprawy i stanąć w enocie czystości obok tej, co w palcach swych precedza mirrę, płyn brońący od zepsucia – tej, [...] co ma oczy jak gołębia?...
4. (Spowiednik do Ewy) [...] mówił jej wtedy słowy aniołów z Apokalipsy, śpiewających tę pieśń nową, że dziewice są istotami „kupionymi z ludzi”, gdyż one „naśladują Baranka, gdziekolwiek idzie, a w ustach ich nie masz zdrady”. Mówił jej słowy świętego Pawła z listu do Koryncjan, że ten, co nie pojął małżonki, stara się o rzeczy Pańskie i pełen jest pragnienia, żeby się Bogu podobać.
- 9 Ale z drzewa wiadomości dobrego i złego nie jedz, [...]
- 13-14 Wszystko mi się godzi, ale nie wszystko pożyteczno. Wszystko mi wolno, ale nie pożyteczno; [...].
- Któraż to jest, która wstępuje przez puszcza jako promień dymu z wonnych rzeczy mirrhy i kadzidła i każdego prochu aptekarskiego?
- O jakożeś piękna przyjaciotko moja, o jakożeś piękna? czy twoje gołębice, [...].
- 23 Ci są którzy się z niewiastami nie pokalali. Bo dzievicami są. Ci chodzą za Barankiem gdziekolwiek idzie. Ci kupieni są z ludzi pierwiastkami Bogu i Barankowi. A w uściech ich nie znalazło się kłamstwo: abowiem bez zmazy są przed stolicą Bożą. [...] Ci są, którzy naśladują Baranka, gdziekolwiek idzie. Ci kupieni są z ludzi, aby byli pierwiastkami Bogu i Barankowi.
- 1 Moj. 2, 17
- 1 Kor. 6, 12 (BG)
- Pieśń. 3, 6
- Pieśń. 4, 1
- Objaw. 14, 4-5
- tamże (BG)

1	2	3	4	5
	<p>Ten zaś, kto pojmie żonę, stara się o rzeczy świata i pełen jest pragnienia, jakoby się żonie podobał. „Która nie poszła za mąż – mówił – stara się o rzeczy Pańskie, aby była święta ciałem i duchem”.</p>		<p>A w ustach ich nie znalazła się zdrada; albowiem są bez zmyślenia przed stolicą Bożą.</p>	
			<p>[...] Kto bez żony jest, stara się o to, co Pańskiego jakoby podobał się Bogu. A który z żoną jest, stara się o to, co światu należy, jakoby się podobał żonie: i rozdzielon jest. I białogłowa nie mężata i panna, myśli o tym co Pańskiego jest, aby była święta ciałem i duchem. [...]</p>	<p>1 Kor. 7, 32-34</p>
			<p>[...]; bo kto nie ma żony, stara się o rzeczy Pańskie, jakoby się podobał Panu; Ale kto się ożenił, stara się o rzeczy tego świata, jakoby się podobał żonie. Jest różność między mężatką i panną; która nie szła za mąż, stara się o rzeczy Pańskie, aby była święta ciałem i duchem; [...].</p>	<p>tamże (BG)</p>
5.	<p>(Spowiednik) „Ciało twoje jest kościołem Ducha Świętego, który w nas jest, którego mamy od Boga, a nie jesteśmy sami swoi”. Płomiennie wersety listu do Koryncjan tak mówią. [...]</p>	24	<p>Aza niewiecie iż członki wasze są kościołem Ducha świętego, który w was jest, którego macie od Boga, a nie jesteście swoi?</p>	<p>1 Kor. 6, 19</p>
	<p>Nie prowadź nigdy rozmów lekomyślnych, bo „złe rozmowy psują dobre obyczaje” – mówi święty Paweł.</p>		<p>Azaż nie wiecie, iż ciało wasze jest kościołem Ducha świętego, który w was jest, którego macie od Boga? a nie jesteście sami swoi; Nie dajcie się zwodzić: złe rozmowy psują obyczaje.</p>	<p>tamże (BG) 1 Kor. 15, 33</p>

1	2	3	4	5
6.	(Spowiednik) Czytamy w Piśmie, że „Bóg zatwardza i zaślepia grzeszników”...	25	Zaślepił oczy ich, i zatwardził serce ich: aby oczyma nie widzieli, i sercem nie zrozumieli: [...].	Jan. 12, 40
7.	(Spowiednik) [...] tak idąc dojdiesz do źródelka świętej pokory, do tego, co wielki apostoł Paweł nazywa „miłością i duchem cichości”.	26	Co chcecie? z różgami mam przyjsć do was, czyli z miłością, i z duchem cichości?	1 Kor. 4, 21
8.	„[...] Otom się stała, Panie, aniołem Twoim i w obłok odziana leżę w niebiesiech. [...] Spalę się jako kadzidło, a jako dym błękitny kadzenia z ręki anioła wstąpię przed Twe oblizce. [...] Zobacz mię, Panie, grzeszną i dźwignij mię z prochu ziemskiego. Pokropisz mię hyzopem i będę czystą, obmyjesz mię – i nad śnieg większą się stanę. [...]”	30	I widziałem drugiego anioła mocnego zstępującego z nieba: w obłok obleczonego, [...]. I widziałem drugiego anioła mocnego, zstępującego z nieba, obłokiem odzianego, [...]. I wstąpił dym kadzenia z modlitew świętych z ręki anioła przed Boga. I wstąpił dym kadzenia z modlitwami świętych z ręki Anioła przed obliczność Bożą. Pokropisz mię Hyzopem, a będę oczyszciony: omyjesz mię, a będę nad śnieg wybielony.	Objaw. 10, 1 tamże (BG) Objaw. 8, 4 tamże (BG)
9.	– Spełniłbym rolę szatana, który zasiewa ziarna grzechu w czystej duszy.	57	A gdy ludzie spali, przyszedł nieprzyjaciel jego, i nasiał kąkol między pszenicą i odszedł.	Mat. 13, 25
10.	Ale wejrzymy w widzenie świętego Jana, w to słowo: „I wyszedł drugi koń rydzy; a temu, który siedział, dano, aby odjął pokój z ziemi, a iżby jedni drugie zabijali – i dano mu miecz wielki”.	63	I wyszedł drugi koń rydzy: a który na nim siedział, dano mu jest aby odjął pokój z ziemi, a iżby jedni drugie zabijali: i dano mu miecz wielki.	Objaw. 6, 4

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

- I wyszedł drugi koń rydzy; tamże a temu, który na nim siedział, dano aby odiał pokóy z ziemi, a iżby iedni drugie zabiiali, i dano mu miecz wielki. (BG 1632)
- {...}
- Bóg jest miłość.
- Bóg jest miłość: a kto mieszka w miłości: w Bogu mieszka, a Bóg w nim. 1 Jan. 4, 16 b
11. Umiera tak samo zabójca jak ofiara, zwycięzca i pokonany, magnat i nędzarz. [...] A nie było jeszcze takiego bogacza, który by nie umarł. [...] A po śmierci... może ów sługa zasiądzie na prawicy Miłosierdzia, a pan wielomilionowy... Bo po śmierci jest sąd, piekło i niebo. 65 Był niektóry człowiek bogaty, który obłóczył się w purpurę i w bisior: i używał hojnie na każdy dzień. Łuk. 16, 19-22
- I był niektóry żebrak, imieniem Łazarz, który leżał u wrót jego, pełen wrzodów. Chcąc być nasycon z odrobiny, które padały z stołu bogaczowego, a żaden mu nie dawał, ale i psi przychodząc lizali wrzody jego. I stało się, że umarł żebrak, a poniesion był od aniołów na łono Abrahamowe. Umarł też i bogacz i pogrzebion jest w piekle.
- A jako postanowiono ludziom raz umrzeć, a potem sąd. Żyd. 9, 27
12. Pani, czemu Bóg „zatwardził serce” tego człowieka. 66 Zaślepił oczy ich, i zatwardził serce ich: aby oczyma nie widzieli, i sercem nie zrozumieli: [...]. Jan. 12, 40
13. Śnią się dalekie, dalekie słowa Apostoła: „Wziął Anioł kadzielnicę i napełnił ją ogniem z ołtarza, rzucił ją na ziemię, a stały się gromy i głosy, błyskawice i trzęsienie ziemi”... 89 I wziął anioł kadzielnicę i napełnił ją ogniem z ołtarza, i rzucił na ziemię: i stały się gromy i głosy, i błyskawice, i trzęsienie ziemi wielkie. Objaw. 8, 5

1	2	3	4	5
	<p>[...] Wzbijała się znówu dokoła niego muzyka, wybuchały posępne pieśni o śmierci, które zdawały się, jak Samson, z posad ruszać filary gotyckie, a grubymi wybuchami przetrzącać sklepienie nawy.</p>		<p>I ujawszy obadwa słupy, na których stał dom, jeden z nich prawą ręką, a drugi lewą trzymając, Rzekł: Niech umrze dusza moja z Philistynami. I zatrzęsąwszy mocno słupami, upadł dom na wszystkie książęta i na inny lud, który tam był</p> <p>[...]</p>	
14.	<p>I jak w psalmie Dawida – „serce przewrotne odstąpi ode mnie, a o złe nie będę dbał”. [...] Mogę otworzyć oczy i widzieć oczy Pani – o rozkoszy! – oczy, „w których nie masz zdrady”.</p>	91-92	<p>Serce złośliwe: odstępującego odemnie złoźnika nie znalazłem.</p> <p>Serce przewrotne odstąpi odemnie, a o złe nie będę dbał.</p> <p>A w uściech ich nie nalażło się kłamstwo: abowiem bez zmayı są przed stolicą Bożą.</p> <p>A w ustach ich nie znalazła się zdrada; abowiem są bez zmayı przed stolicą Bożą.</p>	<p>Ps. 100 (101), 4</p> <p>Ps. 101, 4 (BG)</p> <p>Objaw. 14, 5</p> <p>tamże (BG)</p>
15.	<p>– Wszystko przemija. I ten twój nastrój przemienie.</p> <p>[...]</p>	121	<p>[...] Bo przemija kształt świata tego.</p>	<p>1 Kor. 7, 31 b</p>
16.	<p>Wszakże to w ogrodzie oliwnym przecierpiał godzinę swoją Chrystus?... Modlił się: „odwróć ode mnie kielich goryczy”...</p>	180-181	<p>Tedy przyszedł Jezus z nimi do wsi którą zowią Getsemani, i rzekł uczniom swoim: Siedzcie tu, aż pójdę ondzie i będę się modlił.</p> <p>[...]</p> <p>A postąpiwszy trochę, padł na oblicze swoje, modląc się, i mówiąc: Ojcze mój, jeśli można rzecz, niechaj odejdzie odemnie ten kielich. Wszakże nie jako ja chcę, ale jako ty. [...]</p>	<p>Mat. 26, 36-46</p> <p>por. Mar. 14, 32-34</p> <p>Łuk. 22, 39-46</p>

1	2	3	4	5
17.	Wylewam tedy na cały ów Rzym czarę żółci z cytryną i mówię mu jak Jonasz pewnej Niniwie: Bodajbyś skisła, ty księża Niniwo, która mię tu trzymasz siedzącego na łóżku w skarpetkach [dziurawych!].	184	I począł Jonasz wchodzić do miasta, ile mógł ująć dnia jednego: i wołał, i rzekł: Jeszcze czterdzieści dni, a Niniwie będzie wyrwcone.	3, 4
18.	Ustyszała głos tamtej, który jej się wydawał jakimś dalekim, odległym, przyciszonym: Jak kwiat człowiek powstaje i skruszon bywa. Przemija jak cień... ⁸	241-242	Który wychodzi jako kwiat, i skruszony bywa, a ucieka jako cień, [...]. Wyrasta iako kwiatek y bywa podcięty, przemija iako cień, [...]. Qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra...	Job. 14, 2 (BB) Job. 14, 2 (W)
19.	Jak kwiat człowiek powstaje I skruszon bywa, Przemija jako cień, A nigdy nie trwa w tymże stanie...	II 188	jw.	tamże
20.	Jak kwiat człowiek powstaje i skruszon bywa...	246	jw.	tamże
21.	Śniło się, że z jego niezmiernej ręki, kołyszącej kadzielnicy ponad otchłiskiem, pada ognisty miecz w dalekie rozcieki, [...].	I 272	I wziął anioł kadzielnicę, i napełnił ją ogniem z otchłarza, i rzucił na ziemię: [...].	Objaw. 8, 5
22.	Śniło się im widziało mocnego anioła, który zstąpił z niebios i stoi w głębiach nocy, odziany obłokiem.	276	I widziałem drugiego anioła mocnego, zstępującego z nieba: w obłok obleczonego, [...]. I widziałem drugiego Anioła mocnego, zstępującego z nieba, obłokiem odzianego,	Objaw. 10, 1 tamże (BG)

⁸ W. Borowy sugeruje, że fragment ten jest skombinowaną parafrazą dokonaną przez Żeromskiego na podstawie wersetu Job. 14, 2 w tłumaczeniu Wujka, Biblii gdańskiej i Wulgaty. Por. B o r o w y, jw. s. 82.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Postawił prawą nogę na morzu
i na ziemi, podniósł rękę
swoją ku niebu.

[...].

[...] i postawił nogę ją
prawą na morzu, a lewą na
ziemi. Objaw. 10, 2. 5

A anioł [...], podniósł
rękę swoją do nieba [...]
i postawił nogę swoją prawą
na morzu, a lewą na ziemi. (BG)
Tedy Anioł, [...] podniósł
rękę swoją ku niebu.

I zawołał głosem wielkim,
jako gdy lew ryczy. A gdy
zawołał, wymówiły siedm
gromów głosy swoje. Objaw. 10, 3

[...]

„Przysięgał przez Żywiącego
na wieki, który stworzył niebo
i to, co w nim jest – i ziemię,
i to, co w niej jest – morze,
i to, co w nim jest – że czasu
już nie będzie...”

I przysięgał przez żywiące-
go na wieki wieków, który
stworzył niebo i to co w
nim jest: i ziemię, i to co
na niej jest: i morze, i to
co w nim jest: że czasu nie
będzie więcej. Objaw. 10, 6

I przysięgał przez Żywiące-
go na wieki wieków, który
stworzył niebo, i to, co w
niem iest, i ziemię i to, co
na niéy iest, i morze, i to,
co w niém iest, że czasu iuż
nie będzie. tamże (BG 1632)

23. Macusieńka dłoń, boski pra-
wzór ludzkiego kształtu. Do-
prawdy – to jest myśl Stwórcy
o kształcie człowieka! I 298

I stworzył Bóg człowieka
na wyobrażenie swoje: na
wyobrażenie Boże stworzył
go: [...] 1 Moj. 1, 27

24. Uniesienie długo trwające
jest to ów z Apokalipsy
„kamyk biały, a na owym ka-
myku imię nowe napisane,
którego nikt nie zna, tylko
ten, który je przyjmuje...” 325

Kto ma ucho, niech słu-
cha co Duch mówi kościołom:
Zwycięzcy dam mannę skry-
tą: i dam mu kamyk biały:
a na kamyku, imię nowe na-
pisane, którego nikt nie zna,
jedno który bierze. Objaw. 2, 17

Kto ma uszy, niechaj słu-
cha, co Duch mówi zborom:
Temu, co zwycięży, dam jeść
tamże (BG)

1	2	3	4	5
			z onój manny skrytój, i dam mu kamyk biały, a na owym kamyku imię nowe napisane, którego nikt nie zna, tylko ten, który je przyjmuje.	
25.	Przychodziła nie wiadomo kiedy, jak ów złodziej z Apokalipsy, o którym „nikt nie wie, której godziny przychodzi”.	II 41	Pamiętaj tedy jakoś wziął i słyszał, a chowaj, i pokutę czyn. Jeśliż tedy czuć nie będziesz, przyjdę do ciebie jako złodziej, a nie poznasz której godziny przyjdę do ciebie.	Objaw. 3, 3
26.	Postąpiłaś z moją duszą jak owi straszliwi Żydzi z ciałem świętego Szczepana: ukamienowałaś ją! Już nie wstanę spod tych kamieni.	136	A wyrzuciwszy go z miasta, kamienowali: a świadkowie składali szaty swe u nóg młodzieńca którego zwano Szawłem. I kamienowali Szczepana wzywającego a mówiącego: Panie Jezu, przyjmij ducha mego.	Dzie. 7, 57-58
27.	– I teraz oto... „jadasz popiół jako chleb, a napój swój mieszasz ze łzami...”	163	Bom popiół jako chleb jadł, a picie moje mieszałem z płaczem. Bo jadam popiół jako chleb, a napój mój mieszam ze łzami, [...].	Ps. 101 (102), 10 Ps. 102, 10 (BG)
28.	Mówię tylko do każdego człowieka: Synu boży, dźwignij się, wstań, wyprostuj się, chodź!	165	Cóż jest łacniej, rzec, Odpuszczając się grzechy twoje? czyli rzec: Wstań a chodź? A iżby wiedzieli że moc ma syn człowieczy na ziemi odpuszczać grzechy, tedy rzekł powietrzem ruszonemu, Wstań weźmi łoże twe, a idź do domu twego.	Mat. 9, 5-6 por. Mar. 2, 9-11 Łuk. 5, 23-24
29.	„Nie masz Boga, mówi w sercu swym człowiek wyniosły, bo gdyby Bóg był, jakżebym ja zniósł, abym bogiem nie był.	166	[...] Rzekł głupi w sercu swoim: Niemasz Boga.	Ps. 13 (14), 1a por. Ps. 52 (53), 1

1	2	3	4	5
30.	Jest w rzeczy samej u Mateusza w rozdziale 5 (Kazanie na górze) słowo: „Ja wam powiadam, żebyście się nie przeciwili złemu”.	167	A ja wam powiadam, żebyście się nie sprzeciwiali złemu: ale jeśli cię kto uderzy w prawy policzek twój, nastaw mu i drugiego. Ale Ja wam powiadam: Żebyście się nie przeciwili złemu, ale ktoby cię uderzył w prawy policzek twój, nadstaw i drugi; [...].	Mat. 5, 39 tamże (BG)
31.	– „Ufaj córko...” – rzekł z uśmiechem Bodzanta.	216	A Jezus obróciwszy się, i ujrawszy ją, rzekł: Ufaj córko, wiara twoja ciebie uzdrowiła. I uzdrowiona jest niewiasta od onej godziny.	Mat. 9, 22
32.	– „Lepszy jest pokarm z jarzyny, gdzie jest miłość, niżeli z karmnego wołu, gdzie jest nienawiść”.	236	Lepiej jest być proszonym na jarzynę z miłością: niż na cielę tłuste z nienawiścią. Lepszy jest pokarm z jarzyny, gdzie jest miłość, niżeli z karmnego wołu, gdzie jest nienawiść.	Przyp. 15, 17 tamże (BG)
33.	Niemifosierny jej wzrok jak potyskliwy miecz archanioła świecił płomieniem odrazy i czystości.	248	I wygnał Adama: i postawił przed rajem rozkoszy Cherubim i miecz płomienisty i obrotny, ku strzeżeniu drogi drzewa żywota.	1 Moj. 3, 24

Tab. 6. *Uroda życia*

1	2	3	4	5
1.	Jawnogrzesznicy Chrystus przebaczył, a on? Postąpił z nią w tej stanowczej chwili nie tylko jak kat, lecz jak brutalny cham!	181	[...] Jezus powiedział: I ja ciebie nie potępię. Idź a już więcej nie grzesz.	Jan. 8, 11

1	2	3	4	5
2.	– Mówi Pismo: „Gdzie skarb twój, tam serce twoje”.	211	Abowiem gdzie jest skarb twój, tam jest i serce twoje.	Mat. 6, 21
3.	Z całą bowiem szczerością kapłani głoszą, że Królestwo Boże nie jest z tego świata, a nic albo prawie nic nie mówią o tym jak Królestwo Boże osadzić na ziemi, wśród ludzi.	243	Odpowiedział Jezus: Królestwo moje nie jest z tego świata: [...].	Jan. 18, 36 a
4.	Chrystus, przezierając nicosć walki, powiedział: „To wam powiadam, ażebyście się nie przeciwili złemu”. A gdzie indziej: „Kto cię uderzy w prawy policzek, nadstaw mu lewy”.	254	A ja wam powiadam, że- byście się nie sprzeciwiali złemu: ale jeśli cię kto uderzy w prawy policzek twój, nastaw mu i drugiego. Ale ja wam powiadam: Ze- byście się nie przeciwili złemu, ale ktoby cię uderzył w prawy policzek twój, nadstaw mu i drugi; [...].	Mat. 5, 39 por. Łuk. 6, 29 tamże (BG)
5.	– Wy, w miękkie szaty odziani, co ośmielacie się zaczepiać przychodnia (ks. Wolskiego), który wraca z puszczy...	326	Ale coście wyszli widzieć? człowieka w miękkie szaty obleczonego? Oto którzy w miękkie szaty się obłóczą w domiach królewskich są.	Mat. 11, 8 por. Łuk. 7, 25
6.	– Powiedziano tam bardzo mądrze: „Któż zbadał drogę okrętu pośród morza, drogę ptaka w powietrzu”...	362	I jako okręt który przechodzi przez burzącą się wodę, którego, gdy przejdzie, ślad się naleźć nie może, ani ścieżka dna jego między nawałnościami. Abo jako ptak, który leci przez powietrze, którego drogi żaden znak nie znajduje się, ale tylko szum skrzydeł, bijący w lekki wiatr, i rozbijający gwałtem powietrze drogi: ruszając skrzydłami przeleciał, a potem żadnego znaku nie znać drogi jego.	Mądr. 5, 10-11
7.	Patrzał na wielkie, lśniące działa, symbole potęgi – na	389	Usłyszawszy tedy trzej przyjaciele Jobowi wszyst-	Job. 2, 11

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

dawnych przyjaciół, którzy go – Ilioba – w tym ciężkim śnie przybyli odwiedzić.

ko złe które nań przypadło, przyszli każdy z miejsca swego, [...]. Bo się byli zmówili, żeby pospołu przyszedłszy nawiedzili go i cieszyli.

Tab. 7. *Wierna rzeka*

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1. Śniło mu się, że już nastąpiła śmierć i że go do dziwnej usypialni piękny anioł wyzwolenia prowadzi.

19

A oto Anioł Pański podle stanął, [...]: a uderzywszy w bok Piotrów, obudził go, mówiąc: Wstań rychło. I opadły łańcuchy z rąk jego.

[...]

A wyszedłszy szedł za nim: a nie wiedział żeby było prawda co się działo przez Anioła: lecz mniemał żeby widzenie widział.

[...]

A Piotr przyszedłszy k sobie rzekł: Teraz wiem prawdziwie: iż Pan posłał Anioła swego, i wyrwał mię z ręki Herodowej, i ze wszystkiego oczekiwania ludu żydowskiego.

Dzie. 12, 7-11

Tab. 8.1. *Walka z szatanem*

Cz. 1. Nawracanie Judasza

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1. „Co mnie i wam niewiasty?” – mówił wyniośle.

40

I rzekł Jezus: Co mnie i tobie niewiasto! jeszcze nie przyszła godzina moja.

Jan. 2, 4

2. Są to religianci nowego świata. Kapłani starego zapewniali swych nędzarzy, że zapłata ich nie jest na tej nędznej ziemi, siedlisku bogaczy, lecz obfita jest w niebie-

59-60

Radujcie się i weselcie się: abowiem zapłata wasza obfita jest w niebiesiech. [...]

Mat. 5, 12
por. Łuk. 6, 23

1	2	3	4	5
	<p>siech. Ci kapłani nowego świata zapewniają swych nędzarzy, że zapłata ich jest nie dziś, lecz w „przyszłym stroju”. [...] Radzili tedy jedni, żeby zgoła porzucić świat złotego cielca: w dalekich pustkowiach, [...] tworzyć wspólnoty na zasadach komunizmu.</p> <p>Jedne z nich – twierdzili – wymrą na nacjonalizm protestancki, inne, jak katolicyzm, udławiają się w pętlicach dogmatu o nieomyślności, które sobie w chwili kryzysu samochcąc nałożyły.</p>			
3.	[...], olbrzymie to dzieło cywilizacji przeżytej, [...], zatrzyma się w miejscu wobec nowego życia, skazane samo przez się na skamienienie w formach umarłych, jako owa niewiasta zamieniona w słup soli, która nie chce uchodzić z płonących miast Sodomu ku świętym szlakom przyszłości świata.	91		
			A obejrawszy się z przodu nazad, obrócona jest w słup soli.	1 Moj. 19, 26
4.	Znajdowała tu swe zaprzeczenie bierna wiara Wschodu, niesprzeciwianie się złemu środkami siły.	93	A ja wam powiadam, żebyście się nie sprzeciwiali złemu: ale jeśli cię kto uderzy w prawy policzek twój, nastaw mu i drugiego.	Mat. 5, 39
5.	Gwałtownicy – mówił ceniom – porywają królestwo niebieskie. Gwałtownicy tylko mogą osadzić królestwo niebieskie na ziemi.	128	A od dnia Jana Chrzciciela aż dotąd, królestwo niebieskie gwałt cierpi, a gwałtownicy porywają je.	Mat. 11, 12
6.	Na wszelki wypadek założył nogę na nogę, zawinął się w okrycie i odbywał dalej tę podróż, wypowiadając zdania	156	Po wielu tedy dni, obróciła oczy swe na Józefa, i rzekła: Śpi ze mną, który żadnym sposobem niechcąc	1 Moj. 39, 7-12

1	2	3	4	5
	<p>coraz mniej dowcipne – lękliwy Józef między dwiema posuchowymi Putyfarowymi.</p>		<p>zezwoić na zły uczynek, rzekł do niej: Oto pan mój, dawszys mi w moc wszystko, niewie co ma w domu swoim: I niemasz żadnej rzeczy któraby nie była w mocy mojej: [...], prócz ciebie któraś jest żoną jego: jakż tedy mogę tę złość uczynić, i zgrzeszyć przeciw Bogu memu? [...] I przydało się dnia jednego, że Józef wszedł do domu, i sprawował coś bez pomocników, A ona uchwyciwszy kraj szaty jego, rzekła: Spi ze mną. Który zostawiwszy w ręce jej płaszcz, uciekł, i wyszedł precz.</p>	
7.	<p>[...] Kapłan zgromiwszy śmiałka zapowiedział w uniesieniu, iż będzie zburzona ta kacerska wieża wraz ze wszystkim, co się w niej znajduje, aż kamień na kamieniu w tym miejscu nie zostanie, [...].</p>	166-167	<p>Z tego, na co patrzycie, przyjdą dni w które niebędzie zostawion kamień na kamieniu któryby nie był rozwalon.</p>	<p>Łuk. 21, 6 por. 19, 44</p>
8.	<p>Przeżył straszliwą chwilę Huna patrzącego na zniweczony Babilon podłości. [...] Te myśli, czyli „marzenia o cudzie”, a najwłaściwiej „mrzonki”, były w istocie snami duszy o Bogu, przebywaniem u podnóżka na Jego wysokościach.</p>	257	<p>[...] Upadł, upadł Babilon, a wszystkie ryciny bogów jego pokruszone są na ziemię. [...] Rzekł Pan Panu memu: siedź po prawicy mojej. Aż położę nieprzyjacioły twoje, podnóżkiem nóg twoich.</p>	<p>np. Izaj. 21, 9; por. Jer. 51, 8 Objaw. 14, 8 Ps. 109 (110), 1 por. Żyd. 10, 13</p>
9.	<p>– Jesteście – wołał Nienaski – jak owa figa, którą Chrystus spotkał wychodząc z Betanii, figa, na której, gdy łaknął, nic nie znalazł</p>	269	<p>A ujrzawszy z daleka figę mającą liście, przyszedł jeśliby snać co na niej znalazł. A przyszedzys do niej, nic nie znalazł</p>	<p>Mar. 11, 13-14 por. Mat. 21, 19</p>

1	2	3	4	5
	oprócz liścia. I przeklął ją – aż uschła. Gdyby dziś przyszedł na tę ziemię [...], widząc was nie znalazłby nic prócz obfitego i wspaniałego liścia, w którym nie rodzi się już nic dla świata – powiedziałby wam pewnie tak samo jak wówczas jej: „Niech już więcej na wieki nie je owocu nikt z ciebie!”.		oprócz liścia, bo nie był czas figom. A odpowiadając rzekł jej: Niech już więcej na wieki nie je owocu nikt z ciebie. [...]	
10.	– Zawsze to lepsze niż gromadzić zapasy, [...]. W ten tylko sposób można się zawarować od niebezpieczeństwa posiadania, no, i od zarzutu, że się jest jednym z przebogatych liści przeklętej figi.	288	jw.	tamże
11.	– Zakopał w ziemię talent.	281	A bojąc się odszedłem, i skryłem talent twój w ziemię: [...].	Mat. 25, 25
12.	– [...] Święty Paweł zapewnia Koryncjan, iż „moc Boża wykonywa się w słabości”. Tak i ten człowiek, „znalazł upodobanie w niemocach, w potwarzach, w prześladowaniach, w uciskach dla Chrystusa”. [...] „Dany był bodziec jego ciału, posłannik szatana, aby go policzkował...”	283	I rzekł mi: Dostyć ty masz na łasce mojej: abowiem moc w słabości doskonalszą się stawa. [...] albowiem moc moja wykonywa się w słabości. A żeby mię wielkość objawienia nie wynosiła, dan mi jest bodziec ciała mego, anioł szatanów, aby mię policzkował.	2 Kor. 12, 9 a tamże (BG) 2 Kor. 12, 7
13.	Stał Jezus „zawiedziony na puszczy od ducha, aby był kuszony od diabła”. Kusiciel do Niego mówił: „Jeśliś jest Syn Boży, rzecz, aby te kamienie stały się chlebem”. [...]	295	Tedy Jezus był zawiedzion na puszczy od Ducha, aby był kuszon od dyabła. I przystąpiwszy kusiciel, rzekł mu: Jeśliś jest Syn Boży rzecz aby to kamienie stało się chlebem.	Mat. 4, 1 Mat. 4, 3

1	2	3	4	5
14.	Brat Daniel był bogobojnym sługą Pana, jaśniał cnotami i zasnął w Panu.	298	A klękawszy na kolana, zawołał głosem wielkim, mówiąc: Panie, nie przyczynaj im tego grzechu. A to rzekwszy, zasnął w Panu.	Dzie. 7, 59

Tab. 8.2. Cz. 2. Zamieć

1	2	3	4	5
1.	Prawda jest w uścicach jego!	175	Zakon prawdy był w uścicach jego, a nieprawość nie znalazła się w wargach jego: w pokoju a w prawości chodził ze mną, a mnogie odwiódł od nieprawości.	Mal. 2, 6

Tab. 8.3. Cz. 3. Charitas

1	2	3	4	5
1.	Istny anioł pocieszyciel!	51	I ukazał się mu anioł z nieba, posilając go. A będąc w ciężkości, dłużej się modlił.	Łuk. 22, 43
2.	W wąskiej poprzecznicy [...] rozległ się [...] klangor ojca, jak gdyby krzyk anioła mściciela, [...].	93	Posłał też Anioła do Jeruzalem, aby je wytracił, [...].	1 Par. 21, 15 a por. 2 Król. 24, 16 a
3.	„Oświeć oczy moje, abym nigdy nie zasnął w śmierci”.	282	Wejrzy, a wysłuchaj mię Panie Boże mój. Oświeć oczy moje, bym kiedy niezasnął w śmierci: [...].	Ps. 12 (13), 4
4.	Tak to i ten bezgrzeszny byt mógł już z psalmistą zawodzić: – „Jeśli rzekę – pociesz mi łóżko moje i ulży mi; będziesz mię straszyl przez sny i przez widzenia strachem mię strzęsz”...	287	Jeśli rzekę: Pociesz mię łóżko moje, i ulży mi się gdy będę z sobą mówił na pościeli mojej: Będziesz mię straszyl przez sny, i przez widzenia strachem strzęsz.	Job. 7, 13-14

1	2	3	4	5
5.	[...] Radosny śmiech, wzburzenie ducha, które się z Boga rodzi – gaudium spirituale, quod de Deo est – trzęsło się w jego piersi i wrywało na usta. [...]	308-309	A owoc ducha jest, miłość, wesele, pokój, cierpliwość, dobroć, dobroć, nie-skwapliwość, Fructus autem Spiritus est: charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas.	Gal. 5, 22 tamże (W)
	„Błogosławieni umarli, którzy w Panu umierają...”		I usłyszałem głos z nieba mówiący mi: Napisz: Błogosławieni umarli, którzy w Panu umierają.	Objaw. 14, 13 a

Tab. 9 *Przedwiośnie*

1	2	3	4	5
1.	Oto tamten wziął garść piasku, którym wszyscy pogardzali, tchnął weń myśl swoją i na wzór Boga rzekł: „uczynię z tej garści piasku świat nowych zjawisk”. [...]	83	Utworzył tedy Pan Bóg człowieka z mułu ziemi, i natchnął w oblicze jego dech żywota, i stał się człowiek w duszę żywiącą.	1 Moj. 2, 7
	Zbawiciel świata w kazaniu na górze nauczył świat, że nawet złemu oczywistemu nie należy przeciwieć się siłą.		A ja wam powiadam, że byście się nie sprzeciwiali złemu: ale jeśli cię kto uderzy w prawy policzek twój, nastaw mu drugiego.	Mat. 5, 39
2.	„Błogosławiony żywot, który cię nosił, i piersi, któreś ssał...”	84	I stało się, gdy to mówił, podniósł głos niektoś niewiasta z rzeszy, rzekła mu: Błogosławiony żywot który cię nosił, i piersi któreś ssał.	Łuk. 11, 27

INDEKS KSIĄG BIBLIJNYCH,
DO KTÓRYCH ŻEROMSKI ODWOŁUJE SIĘ W POWIEŚCIACH

- Księga Rodzaju (1 Księga Mojżeszowa): P II 44, 45, 86; Dzg I 9, 298; Dzg II 248; NJ 91, 156; Prz 83.
- Księga Wyjścia (2 Księga Mojżeszowa): Pr 20; P III 12; NJ 60.
- Księga Powtórzonego Prawa (5 Księga Mojżeszowa): Pr 36; P II 193.
- Księga Sędziów (Księgi Sędziów): Dzg I 89.
- 2 Księga Samuela (2 Księgi Królewskie): P II 62; CH 93.
- 1 Księga Królewska (3 Księgi Królewskie): NJ 60.
- 1 Księga Kronik (1 Księgi Paralipomenon): P II 44, 62; CH 93.
- Księga Hioba (Księgi Joba): P I 221, 268; Dzg I 241; Dzg II 188, 246; Už 389; CH 287.
- Księga Psalmów (Księgi Psalmów): Lub 253, 270, 304, 345; P I 115, 142; P III 86; Dzg I 30, 91; Dzg II 163, 166; NJ 257; CH 282.
- Księga Przysłów (Księgi Przypowieści): Dzg II 236.
- Księga Koheleta (Ekklesiastes): Lub 187, 201.
- Pieśń nad pieśniami (Pieśni Salomonowe): Lub 157; P II 66, 67; Dzg I 13, 14.
- Księga Mądrości (Księgi Mądrości): Už 362.
- Mądrość Syracha (Księgi Ekklesiastika): Pr 30.
- Księga Izajasza (Proroctwo Izajaszowe): Lub 159, 178; NJ 257.
- Księga Jeremiasza (Proroctwo Jeremiaszowe): NJ 257.
- Księga Jonasza (Proroctwo Jonasa): Dzg I 184.
- Księga Malachiasza (Proroctwo Malachiasza): Z 175.
- Ewangelia wg św. Mateusza: Sp 139; Pr 37, 119, 143; Lub 26, 74, 75, 159, 210, 287, 334, 335; P II 100, 102; Dzg I 8, 9, 57, 181; Dzg II 165, 167, 216; Už 211, 254, 326; NJ 59, 93, 128, 269, 281, 288, 295; Prz 84.
- Ewangelia wg św. Marka: Sp 139; Pr 119; Dzg I 181; Dzg II 165; NJ 269, 288.
- Ewangelia wg św. Łukasza: Sp 139; Pr 37, 119; Lub 26, 74, 253, 334; P I 246; Dzg I 65, 181; Dzg II 165; Už 254, 326; NJ 59, 167; CH 51; Prz 84.
- Ewangelia wg św. Jana: Pr 132; Lub 179, 310, 334, 335, 363; P III 137; Dzg I 25, 66; Už 181, 243; NJ 40; 10, 185.
- Dzieje Apostolskie: Dzg II 136; Wrz 19; NJ 298.
- List do Rzymian: P II 193.
- 1 List do Koryntian (1 List do Koryntyan): P III 137, 248; Dzg I 13, 23, 24, 26, 121.
- 2 List do Koryntian (2 List do Koryntyan): NJ 283.
- List do Galatów: CH 309.
- List do Filemona: Pr 132.
- List do Hebrajczyków (List do Żydów): Pr 119; Lub 270; P II 193; Dzg I 65, NJ 257.
- 1 List św. Jana: P I 163, 164; Dzg I 63.
- Apokalipsa św. Jana (Objawienie św. Jana): Pr 55; Dzg I 23, 30, 63, 89, 91, 92, 272, 276, 325; Dzg II 41; NJ 257; CH 309.

WYKAZ SKRÓTÓW

A. Skróty biblijne

I. Edycje Pisma świętego:

BB	Biblia brzeska
BG	Biblia gdańska
BG 1632	Biblia gdańska według edycji z 1632 r.
BT	Biblia Tysiąclecia
BW	Biblia Wujka
W	Wulgata

II. Księgi cytowane:

1. Według Biblii Wujka⁹

Dan.	Proroctwo Danielowe
Dzie.	Dzieje Apostolskie
Ekk.	Ekklesiastes
Ekkles.	Księgi Ekklesiastika
1 Ezdr.	1 Księgi Ezdraszowe
2 Ezdr.	2 Księgi Ezdraszowe
Filem.	List do Filemona
Filip.	List do Filippensów
Gal.	List do Galatów
Izaj.	Proroctwo Izajaszowe
Jan.	Ewangelia wg św. Jana
1 Jan.	1 List św. Jana
Jer.	Proroctwo Jeremiaszowe
Job.	Księgi Joha
Jon.	Proroctwo Jonasa
1 Kor.	1 List do Koryntyan
2 Kor.	2 List do Koryntyan
1 Król.	1 Księgi Królewskie
2 Król.	2 Księgi Królewskie
3 Król.	3 Księgi Królewskie
4 Król.	4 Księgi Królewskie
Łuk.	Ewangelia wg św. Łukasza
2 Mach.	2 Księgi Machabejskie
Mał.	Proroctwo Małachiasza
Mar.	Ewangelia wg św. Marka
Mat.	Ewangelia wg św. Mateusza
1 Moj.	1 Księgi Mojżeszowe
2 Moj.	2 Księgi Mojżeszowe
5 Moj.	5 Księgi Mojżeszowe
Objaw.	Objawienie św. Jana
1 Par.	1 Księgi Paralipomenon
2 Par.	2 Księgi Paralipomenon
Pieśń.	Pieśni Salomonowe
1 Piotr.	1 list św. Piotra

⁹ Dla ksiąg cytowanych wg Wulgaty przyjmuję takie same skróty.

Przyp.	Księgi Przypowieści
Ps.	Księgi Psalmów
Rzym.	List do Rzymian
Sędz.	Księgi Sędziów
Sofon.	Proroctwo Sophoniasza
Tren.	Treny Jeremiaszowe
Tob.	Księgi Tobiaszowe
Żyd.	List do Żydów

2. Według Biblii gdańskiej¹⁰

Ijob.	Księga Ijobowa
Jer.	Proroctwo Jeremiaszowe
Kazn.	Kaznodzieja Salomonowy
1 Kor.	1 List do Koryntów
2 Kor.	2 List do Koryntów
Łuk.	Ewangelija św. Łukasza
Mat.	Ewangelija św. Mateusza
Objaw.	Objawienie św. Jana
Pieśń.	Pieśni Salomonowe
Przyp.	Przypowieści Salomonowe
Ps.	Księga Psalmów
Tren.	Treny Jeremiaszowe

3. Według Biblii Tysiąclecia

J	Ewangelia wg św. Jana
Mt	Ewangelia wg św. Mateusza
Ps	Księga Psalmów
Pwt	Księga Powtórzonego Prawa
2 Sm	2 Księga Samuela

B. Skróty cytowanych dzieł Żeromskiego

CH	Charitas
Dzg	Dzieje grzechu
Lub	Ludzie bezdomni
NJ	Nawracanie Judasza
P	Popioły I, II, III
Pr	Promień
Prz	Przedwiośnie
Sp	Szyfowe prace
Uż	Uroda życia
Wrz	Wierna rzeka
Z	Zamieć

¹⁰ Dla ksiąg cytowanych wg Biblii brzeskiej przyjmuję takie same skróty.

THE LIST OF BIBLICAL REFERENCES IN THE WORKS
OF STEFAN ŻEROMSKI

S u m m a r y

The dictionary contains a systematic list of biblical quotations broadly understood (quotation, reference, paraphrase) which crop up in the literary works of Żeromski, as they are comprised in the edition of „Works” edited by S. Pigoń (1953-1973). In tables have been placed side by side a quotation from the work of Żeromski which contains a biblical reference and the original text of the reference. In each case it is the Bible translated by Wujek. In those cases, however, where there is a possibility to quote from another edition there is given an appropriate passage from the Vulgate, Gdańsk Bible and Brest Bible.

The dictionary seeks to prepare materials for the documented studies on the biblical inspirations in the literary work of Żeromski, and it makes a part of a greater work devoted to the function of biblical quotations in the writer's literary work.

Translated by Jan Kłós